

29.01.2018

Єрмаков В.

Яку науку має фінансувати держава?

Новий закон про наукову діяльність продемонстрував нерозуміння особами, уповноваженими на виконання державних функцій, домінуючої ролі науки в сучасному ринковому суспільстві. І для цього є певні причини ([«DT.UA»](#)).

Науку часто плутають з освітою. Проте це різні категорії, хоча й тісно пов'язані. Наука – процес одержання нових знань, тоді як освіта є результатом набутих знань і навичок. Оскільки ж процеси одержання знань можуть бути різноманітними, то звідси випливає неоднорідність поняття науки. Сутність наукової роботи залежить від способу і мети набуття знань. Тому, коли постає питання реформування науки, насамперед слід тримати в умі, якому способу і якій меті одержання знань буде віддано пріоритет, і наскільки він відповідає першочерговим потребам держави. Взагалі, добре було б активно підтримувати всі способи одержання знань, але, як відомо, ресурс держави завжди обмежений. Тому доводиться вибирати пріоритети. Іншими словами: яку науку держава повинна фінансувати першочергово, як пріоритетну, і як її застосувати на користь державі?

<...> Той факт, що влада не може або не хоче використовувати науку для розвитку держави, не є підставою для недостатнього її фінансування. Швидше, це говорить про моральну застарілість влади та її неспроможність управляти державою. З іншого боку, внаслідок систематичного недофінансування рівень наукових досліджень у країні доволі різко впав. Цей факт використовується як аргумент неефективності наукових досліджень. Інакше кажучи, штучно створений аргумент, щоб не фінансувати науку. Але в цьому є дещо дивне: навіть самі науковці якимось односторонньо, сором'язливо обстоюють свої вимоги. У чому річ? Суть питання в тому, чи безпосереднє підвищення фінансування наукових установ, при нинішній організації проведення наукових досліджень, принесе хоч якусь помітну користь державі. У цьому є великий сумнів. Для того, щоб була віддача від науки, потрібно істотно реформувати організацію проведення досліджень. А ось тут і маємо камінь спотикання. Недавно прийнятий закон про наукову діяльність доволі чітко показує, що проблема залишилася нерозв'язаною. Цей закон вирішує проблеми певних наукових груп, які перебувають при управлінні науковими установами, але не розв'язує проблему взаємозв'язку «наука – суспільство». Проблема в тому, що коли наука утримується на кошти суспільства, то суспільство безпосередньо повинно одержувати віддачу від науки. А її одержання, на жаль, у рамках прийнятого закону, залишається примарним.

Коректна реформа науки неможлива без з'ясування, в чому полягає суть наукової роботи та як її стимулювати. На перший погляд, це технічне питання. Проте воно містить важливий соціально-політичний аспект. Власне, суттю наукової роботи є генерація ідеї та встановлення її достовірності. Коли достовірність встановлено – результат наукової роботи переходить у категорію знань. На практиці в СРСР було заведено присвоювати науковий ступінь кандидата наук здобувачам, які довели свою спроможність встановлювати достовірність наукової ідеї. Ступінь доктора наук присвоювали тоді, коли, крім

обробки ідей, ще було продемонстровано генерацію нових ідей, які приводили до значного просування в науці. Закордонні науковці запрошують наших вчених саме з метою генерації та встановлення достовірності ідей. Але ідей, які спрямовані на розв'язання наукових проблем, потрібних їхнім країнам, і зрештою стануть їхніми. Якщо при цьому в нашого співвітчизника з'являться нові ідеї, то вони вже будуть інтелектуальною власністю закордонних учених. Таким чином, запрошуючи наших учених до співпраці, закордонні науковці використовують науковий потенціал і ресурс України. При цьому Україна як держава нічого не отримує. Як таку проблему розв'язують інші країни? Вони просто забороняють проведення важливих для них наукових досліджень за кордоном. Мені довелося зіштовхнутися з ситуацією, коли при обговоренні розв'язання наукових задач виникали моменти можливого їх практичного використання, і тоді японські вчені раптово переходили на японську мову. А у США науковими розробками, які принципово важливі для зміцнення конкурентоздатності країни, можуть займатися лише громадяни країни і на території країни. Це потрібно для того, аби притягувати до відповідальності за витікання важливої інформації, що завдає шкоди державі. Але такі моменти в новому законі про науку не передбачені. Це означає, що він не відповідає сучасним вимогам.

Насправді новий закон про науку фіксує вишівський стиль проведення наукових досліджень. Суть його полягає в дослідженні за тематикою. Такий стиль дуже зручний у навчальному процесі. Він дозволяє широкий вибір наукових завдань, не обмежує студентів у пошуках цікавих задач тощо. Тут головне – демонстрація високого рівня проведення досліджень, демонстрація інтеграції в наукову спільноту і, таким чином, забезпечення сучасного рівня викладання у вишах. Основною мотивацією досліджень стає одержання вчених звань. Але такий підхід до наукової роботи має істотну ваду – дозволяє уникати важких для розв'язання, та водночас дуже потрібних і важливих для країни наукових завдань. Проте для вишів це прийнятно, оскільки науковці одержують платню за забезпечення навчального процесу.

Вишівський стиль проведення наукових досліджень має ряд негативних аспектів. Найпоширеніший серед них – підміна оригінальних наукових досліджень методичними роботами. Це не тільки наша біда, це біда міжнародного масштабу. Часто вдається доволі тонко імітувати проведення наукових робіт. Логіка тут проста – досить заявити про розв'язання наукової проблеми. Якщо надалі це виявиться правдою, то заявник – герой і заслуговує пошанувань, якщо ні – то просто помилився. Усі вчені помиляються, це закон природи. Такі маніпуляції не дуже затратні, але при цьому можна одержати солідне фінансування. Сприяє такому стані речей введення формальних критеріїв для встановлення рейтингів значущості наукової діяльності, зокрема таким є показник Гірша. Цей показник дозволяє, по суті, методичні праці видавати за наукові, класифікуючи їх як науково-методичні. Крім того, існують технології, що дозволяють за кілька років зробити його захмарно великим. Тобто йдеться про створення штучних рейтингів значущості. Щоб одержати справді науковий результат, треба добре попрацювати. А методична праця набагато легша й простіша. Проте наука – така річ, що вона або є, або її немає. Можуть бути недоліки досліджень, помилкові результати, але недопустиме

створення видимості проведення наукових досліджень. До речі, оцінка результативності та значущості наукових досліджень теж нескладна. Досить порівняти знання до й після проведення досліджень і встановити, наскільки ці знання впливають на подальші дослідження, й відтак стає зрозумілою вартість роботи. На жаль, у науковому просторі велика частка наукових статей становить собою імітацію досліджень...